

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Т.Г. ШЕВЧЕНКА

МІНЕНОК АНТОНІНА ОЛЕКСІЇВНА

УДК 378.012[013: 373.3-051-047.22](043.3)

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ
ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

ЧЕРНІГІВ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г Шевченка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор,
Воскобойнікова Галина Леонідівна,
Київський Міжнародний Університет,
професор кафедри психології і педагогіки

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Дубасенюк Олександра Антонівна,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор,
Шапран Ольга Іллівна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
завідувач кафедри педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор,
Біда Олена Анатоліївна,
Черкаський національний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
завідувач кафедри дошкільної і
початкової освіти.

Захист відбудеться 28 травня 2016 року об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 79.053.02 у Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка за адресою: 14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, ауд. 223.

З дисертацією можна ознайомитися в Науковій бібліотеці Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53).

Автореферат розіслано 28 квітня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.В. Гаркуша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах інтеграції до європейського освітнього простору в системі вищої педагогічної освіти України особливого значення набуває проблема професійного саморозвитку майбутнього вчителя. Освіта і навчання повинні забезпечувати необхідний професійний розвиток – набуття майбутнім учителем нових знань і компетентностей для реалізації компетенцій, які він буде використовувати у своїй професійній педагогічній діяльності. Професійний саморозвиток сучасного вчителя початкової школи є особливо актуальним для сучасного українського суспільства, оскільки саме у початковій школі закладаються основи формування ключових життєво необхідних компетентностей особистості. В умовах вищого навчального закладу професійний саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи сприятиме розвитку його професійної компетентності, успішній реалізації на ринку праці та ефективній професійній самореалізації відповідно запитів суспільства та соціальної зумовленості.

Соціальна зумовленість професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи відповідає державній стратегії розвитку вищої педагогічної освіти України, визначеній державними та міжнародними нормативно-правовими і регуляторними документами: Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр.; Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013); Концепція розвитку освіти в Україні на 2015-2025 рр.; Педагогічна конституція Європи, прийнята на II-ому форумі ректорів педагогічних університетів європейського простору (2013); Стокгольмська доповідь про завдання систем освіти (2007) та ін. Метою державної політики у сфері підготовки вчителя до педагогічної діяльності є оновлення її змісту, сприяння підвищенню професійного рівня вчителів та їх готовності змінювати організацію навчально-виховного процесу в освітніх закладах відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних наукових досягнень. Згідно з європейськими стандартами та прийнятим Законом України «Про вищу освіту» (2014 р.) одним із шляхів формування та реалізації державної політики у сфері освіти визначено розвиток вищої освіти та підвищення її якості.

Очевидним стає, що досягнення мети сучасної освіти і виховання буде можливим за умови ґрунтовної підготовки конкурентноздатної, творчої особистості вчителя, спроможної до самовизначення, професійного саморозвитку і самореалізації.

Аналіз наукового доробку вітчизняних і зарубіжних учених, дає можливість виявити важливі аспекти розвитку вищої педагогічної освіти (В. Кремінь, В. Луговий, В. Майборода та ін.); закономірностей формування педагогічної майстерності й розвитку професійно важливих якостей майбутніх викладачів (С. Гончаренко, І. Зязюн, О. Лавріненко, Н. Лобанова, Н. Ничкало та ін.); професійно-педагогічної підготовки (О. Дубасенюк, З. Курлянд, М. Носко, О. Шапран та ін.); специфіки професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи (М. Аكوпова, Г. Воскобойнікова, Н. Кузьміна,

А. Кузьмінський, С. Мартиненко, С. Стрілець та ін.); підготовки майбутнього викладача вищої школи (В. Бондар, О. Мороз, В. Сластьонін, В. Юрченко та ін.).

Фундаментальними у дослідженні означеної проблеми є наукові праці, в яких розкрито теоретико-методологічні засади, тенденції розвитку педагогічного професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога (Н. Гузій, М. Євтух); самореалізацію особистості викладача вищого навчального закладу (Н. Лосєва); основи професійно-творчого саморозвитку суб'єктів освітнього процесу (І. Шаршов); психологічні основи становлення суб'єктів саморозвитку (С. Кузікова) та ін.

Попри наявну значну кількість наукових праць і належне розроблення ученими (Н. Бібік, О. Біда, А. Богуш, О. Федій, Л. Хомич та ін.) різних аспектів проблем, які є близькими до аналізованої, недостатньо висвітлено цілісне розв'язання завдань професійно-особистісного розвитку майбутнього вчителя початкової школи та виявлено відсутність цілеспрямованих системних досліджень, в яких було б обґрунтовано теоретико-методичні засади професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в процесі підготовки у вищому навчальному закладі. Соціальна значущість професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи включає особливості його професійної підготовки у вищому навчальному закладі, адже саме вчитель початкової школи відкриває дорогу у світ знань і започатковує прогресивний розвиток підростаючого покоління – майбутнього нашої держави.

Науковий аналіз результатів теоретичних і практичних напрацювань учених із досліджуваної проблеми, власний досвід педагогічної діяльності у початковій школі та науково-педагогічної діяльності у вищій школі дали змогу виявити низку *суперечностей*:

1. На рівні особистісного становлення, професійного розвитку і самореалізації вчителів початкової школи:

- між можливістю досягнення вчителем початкової школи високої кваліфікації на основі особистісного творчого розвитку і невідповідністю професійної підготовки у **ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**;
- між необхідністю реалізації фахових компетенцій – викладання навчальних предметів у початковій школі і невідповідністю сформованості професійної педагогічної компетентності вчителів.

2. На рівні визначення мети професійної підготовки вчителів початкової школи і стратегій освітньої діяльності щодо введення спеціалізацій та інваріантних частин навчальних планів у професійну підготовку майбутніх учителів початкової школи:

- між підвищенням соціальних запитів до професійної компетентності педагогічних кадрів у початковій освіті та невідповідністю сучасної системи професійної підготовки у вищих навчальних закладах;
- між **фрагментарністю у розв'язанні проблем саморозвитку майбутнього вчителя та неготовністю майбутніх учителів і вчителів-практиків до постійного самовдосконалення й системного розвитку.**

3. На рівні визначення шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах:

- між необхідністю педагога продукувати нові ідеї, що сприяють швидкому та ефективному розв'язанню проблемних ситуацій шляхом самоосвіти і саморозвитку та традиційною системою професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи;

- між необхідністю формування освітнього середовища, що сприяє професійному саморозвитку у процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи та недостатнім рівнем готовності до модернізації професійної підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах.

Актуальність означеної проблеми, недостатній рівень її теоретичної дослідженості і практичної розробленості, відсутність системного наукового аналізу особистісного професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи та виявлені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: «Теоретичні і методичні основи професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою комплексної теми науково-дослідної роботи Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка «Теорія і практика професійної дошкільної та початкової освіти в Україні у XXI ст.» (державний реєстраційний № 0115U002446).

Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні вченої ради Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (протокол № 10 від 28 травня 2014 р.) і узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 30 вересня 2014 р.).

Мета дослідження: обґрунтування та експериментальна перевірка теоретичних і методичних засад професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у процесі підготовки у вищому навчальному закладі.

Завдання дослідження:

1. Обґрунтувати теоретичні і методичні основи професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи як науково-практичної проблеми у філософській та психолого-педагогічній літературі.

2. Проаналізувати сучасні підходи до проектування та організації професійного розвитку та саморозвитку майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах.

3. Визначити компонентну структуру, зміст, функції, критерії і рівні професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі.

4. Науково обґрунтувати, розробити модель професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи та здійснити її впровадження у вищих педагогічних навчальних закладах.

5. Розробити навчально-методичний супровід для забезпечення професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу.

6. Обґрунтувати умови реалізації технології психолого-педагогічної підтримки професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у вищому навчальному закладі.

7. Здійснити експериментальне дослідження та перевірити ефективність моделі професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка вчителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах.

Предмет дослідження – професійний саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи у процесі професійної підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі.

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використано комплекс **методів дослідження**:

– *теоретичні*: аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури з досліджуваної проблеми, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, прогнозування, класифікація – для визначення сутності базових понять дослідження; компонентно-структурний аналіз для виокремлення компонентів готовності до саморозвитку майбутніх учителів початкової школи; моделювання – з метою розробки моделі системи саморозвитку майбутніх учителів початкової школи в умовах навчання у вищому навчальному закладі; систематизація отриманої інформації – для формулювання висновків дослідження;

– *емпіричні*: спостереження, діагностичні (бесіда, анкетування, тестування, метод аналізу результатів діяльності, експертних оцінок) – з метою встановлення рівнів професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи в умовах навчання у вищому навчальному закладі; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) використовувався для перевірки ефективності розробленої моделі професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи в умовах навчання у вищому навчальному закладі;

– *методи математичної статистики*, які застосовувалися для обробки отриманих даних та перевірки гіпотези й установлення наукової достовірності отриманих результатів.

– *графічні* – для наочного ілюстрування та порівняння результатів експериментальної роботи у графічних зображеннях і табличних формах.

– *статистичних*: методи математичної статистики з метою оброблення та аналізу результатів експериментального дослідження для встановлення наукової достовірності отриманих результатів.

Концепція дослідження визначає теоретичні положення, методологічні підходи та принципи системи вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи для професійного саморозвитку в умовах вищого навчального закладу з урахуванням специфіки, складності й різноманіття психологічних, педагогічних, соціально-економічних, екологічних, морально-етичних, біологічних, валеологічних умов і чинників, що визначають мультидисциплінарність та багатовекторність професійної освіти вчителя початкової школи. Структура концепції охоплює теоретичний, методологічний і технологічний концепти.

Теоретичний концепт охоплює філософські, універсально-системні, психолого-педагогічні категорії і поняття; визначає сутність процесу професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі, що забезпечують успішність створення сприятливого освітнього середовища.

Методологічний концепт включає інтегроване використання загальнонаукових та конкретно-наукових методологічних підходів до вирішення проблеми професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі (*компетентнісний, системний, акмеологічний, аксіологічний, діяльнісний, гуманістичний, валеологічний, особистісно-орієнтований підходи*).

Технологічний концепт визначає принципи відбору ефективних технологій реалізації процесу професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у процесі підготовки у вищому навчальному закладі шляхом застосування педагогічних, психолого-педагогічних технологій, розробки і впровадження інноваційних освітніх технологій.

Загальна гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що в умовах зростаючої соціальної значущості процес професійної адаптації та самореалізації для досягнення успішної педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи буде ефективним за умови впровадження моделі професійного саморозвитку у вищому педагогічному навчальному закладі.

Загальна гіпотеза ґрунтується на часткових припущеннях, відповідно до яких формування професійного саморозвитку буде ефективним якщо:

- вдосконалення процесу професійної підготовки для формування професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи буде здійснюватись на засадах компетентнісного підходу;

- формування професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи реалізується в єдності структурних компонентів: аксіологічно-мотиваційного, когнітивного, змістово-організаційного, технологічного, критеріально-моніторинго-оцінного, що мають відповідні критеріальні ознаки;

- модель формування професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи відображає поетапне впровадження до професійної підготовки інноваційних педагогічних технологій, реалізує ідею ефективності процесу професійної адаптації та самореалізації для успішної майбутньої педагогічної діяльності;

- поліфункціональність та багатопредметність діяльності вчителя початкової школи потребує забезпечення в процесі професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи реалізації трьох рівнів інтеграції: *міждисциплінарної* – для формування науково-методичних основ викладання навчальних дисциплін, добору ефективних методів, форм і засобів навчання; *внутрішньопредметної* – для виявлення причин і способів трансформування форм і методів навчання в системі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ; *технологічної* – для впровадження інноваційних технологій навчання майбутніх учителів початкової школи, які ґрунтуються на моделюванні, проектуванні й конструюванні їх майбутньої професійної діяльності;

- впровадження Європейської кредитно-трансферної системи навчання до процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, що базується на принципах оптимальності навчального процесу, модульності, гуманізації та гуманітаризації, індивідуалізації й диференціації

компетентнісно-орієнтованого навчання, свідомості й активності у реалізації процесу саморозвитку учасників педагогічного процесу;

– активізація науково-педагогічної діяльності майбутнього вчителя, спрямованої на розширення й поглиблення знань і вмінь, підвищення рівня предметної підготовки, постійного вдосконалення своєї професійної діяльності з акцентом на її соціалізацію для забезпечення умов становлення й розвитку вузівської системи самоосвіти та саморозвитку з метою формування особистісно, соціально і професійно важливих якостей особистості вчителя, його професійних компетенцій.

Методологічну основу дослідження становлять основні положення теорії наукового пізнання; психології і педагогіки та педагогіки вищої школи; концептуальні положення професійної підготовки вчителя у системі вищої освіти, провідної ролі діяльності у формуванні особистості, єдності свідомості та продуктивної активності суб'єкта під час навчання, детермінантної ролі провідної діяльності у формуванні особистісних новоутворень; положення про роль неперервної освіти у формуванні особистості; провідні положення компетентнісного підходу до вивчення організаційних аспектів професійної підготовки вчителя в системі вищої освіти; педагогічні теорії розвитку та саморозвитку професійно важливих якостей особистості, єдності теоретичної та практичної діяльності.

Теоретичною основою дослідження є ідеї гуманізації, інтеграції в освіті та їх відображення у науково-філософській спадщині вчених і педагогів-гуманістів Ф. Дістервега, Я. Коменського, Я. Корчака, А. Макаренка, М. Монтессорі, В. Сухомлинського, Й. Песталоцці, К. Ушинського та ін.; результати наукових досліджень, які здійснили сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці на шляху реформування сучасної системи вищої освіти відповідно до умов входження України в європейський освітній простір (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Луговий, Н. Ничкало); підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів (О. Абдуліна, І. Богданова, С. Гончаренко, В. Гриньова, М. Євтух, В. Крижко, М. Солдатенко); формування професійної педагогічної компетентності, розробки та впровадження педагогічних технологій у вищій школі (А. Андрєєв, В. Байденко, Н. Баловсяк, Н. Бібік, А. Вербицький, І. Зимня, В. Краєвський, О. Лебедев, Л. Леонтьєва, Л. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, В. Сластьонін, М. Степко, А. Хуторський, С. Філатов та ін.); теоретичні та методичні засади моделювання змісту педагогічних дисциплін та модернізації професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи (В. Бондар, О. Біда, І. Булах, Б. Долинський, Л. Коваль, С. Мартиненко, О. Савченко, В. Химинець, Л. Хомич та ін.); інформатизації та технологізації навчального процесу (Л. Вінарик, О. Шевчук, А. Щедрін); використання інноваційних технологій (В. Безпалько, І. Богданова, А. Горбатюк, О. Пехота, Г. Селевко, С. Стрілець, О. Федій та ін.); особистісного, професійного розвитку в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів, розвитку педагогічної майстерності (К. Абульханова-Славська, І. Бех, А. Деркач, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Г. Костюк, І. Краснощок, В. Лозова та ін.); професійний та особистісний розвиток як єдиний процес

становлення майбутнього вчителя в умовах підготовки у вищому навчальному закладі (А. Алексюк, Л. Міщук, Л. Рибалко та ін.); окремі положення про рефлексію, самопізнання, пізнання інших людей (О. Бодальов, Д. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.); особливості, зміст і спрямованість розвитку особистості, її настанов, цінностей, інтересів (Д. Узнадзе, В. Ядов та ін.); значення особистісного самовизначення психолога, педагога (Л. Мітіна, А. Маркова); ідеї самоосвіти, самовиховання та саморозвитку як підґрунтя процесу особистісного та професійного становлення майбутнього педагога (О. Пехота, І. Прокопенко, С. Сисоєва та ін.); питаннями самоосвіти й самовиховання майбутніх вчителів, формування готовності до професійної діяльності (Є. Белозерцев, М. Боритко, Н. Бружукова, В. Денисенко, О. Івльова, Л. Коржова, Ю. Кулюткін, О. Кучерявий, І. Пальшкова, В. Сирота, В. Сластьонін, Т. Шамова); реалізація особистісно орієнтованого підходу в освіті (О. Бондаревська, В. Зайцев, В. Сєриков, С. Подмазін, І. Якиманська).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* на основі системного аналізу філософського контексту розвитку людини, психологічного контексту розвитку особистості, педагогічного контексту розвитку вчителя, самоосвіти, особистісного творчого розвитку обґрунтовано сутність професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в процесі підготовки у вищому навчальному закладі визначено компонентну структуру (сукупність мотиваційно-ціннісного, організаційно-змістового, технологічного, рефлексивно-саморегуляційного компонентів), критерії (особистісно-мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-саморозвивальний, розвивально-технологічний, рефлексивно-саморегуляційно-оцінний) й рівні (початковий, функціональний, продуктивний, творчий) професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у процесі підготовки у вищому навчальному закладі; розроблено і впроваджено модель професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у вищому навчальному закладі, навчальний курс «Формування готовності до науково-педагогічної діяльності»; розроблено й впроваджено авторський проект «Творча майстерня професійного саморозвитку» для реалізації технології психолого-педагогічної підтримки професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в процесі підготовки у вищому навчальному закладі;

– *уточнено* визначення понять «самоосвіта як основа професійного саморозвитку», «творчий саморозвиток учителя», «інноваційно-дидактичне середовище у вищому навчальному закладі», а також «технологія психолого-педагогічної підтримки»;

– *вдосконалено* організацію професійної підготовки для професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у вищому навчальному закладі;

– *подальшого розвитку* набуло обґрунтування форм організації психолого-просвітницьких тренінгів професійного розвитку, форм навчання (інтерактивна, індивідуальна, парна, групова та ін.) і напрямів діяльності

(навчально-виховна, науково-дослідна, науково-педагогічна, педагогічна практика) у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці і впровадженні до процесу професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи навчального посібника «Формування готовності до науково-педагогічної діяльності», у визначенні дидактико-методичних умов його реалізації засобами педагогічних технологій навчання для вдосконалення професійної підготовки де науково-дослідна діяльність студентів, стає одним з важливих компонентів.

Підготовлено та впроваджено інформаційно-методичні матеріали для самостійних робіт та творчих проектів з навчальних дисциплін «Методика навчання освітньої галузі «Суспільствознавство», «Методика навчання основ здоров'я», «Екологія» які містять індивідуальні завдання з професійного саморозвитку, основні положення та рекомендації щодо оптимізації викладання навчальних курсів, довідкові дані, презентації та ін.

Обґрунтовані теоретичні і методичні положення професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи, розроблені науково-методичні матеріали, висновки й рекомендації дають можливість їх використання для вдосконалення освітнього процесу у вищій школі та у науково-педагогічній діяльності викладачів напряму підготовки «Початкова освіта» (у лекційних курсах, у педагогічній практиці в школі), у процесі підготовки підручників, посібників, методичних рекомендацій щодо організації самоосвітньої діяльності студентів.

Реалізовано ефективний психолого-педагогічний супровід і підтримку професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в процесі підготовки у вищих навчальних закладах шляхом запровадження використання проекту «Творча майстерня професійного саморозвитку».

Теоретичні положення та висновки дослідження можуть бути використані у процесі підготовки вчителів початкових класів та в системі вищої освіти для вдосконалення змістового, технологічного, навчально-методичного компонентів. Матеріали дослідження можуть бути корисними для розробки змісту навчальних програм підготовки майбутніх вчителів початкової школи, спецкурсів, тренінгів, навчальних посібників та методичних рекомендацій для педагогічної практики студентів. Матеріали дослідження можуть бути використані у професійному саморозвитку студентів, магістрів, аспірантів, докторантів, науковців, які досліджують проблеми професійної освіти, процесів самореалізації в професійній діяльності та для підвищення кваліфікації у післядипломній педагогічній освіті. Положення та висновки дисертації є основою для подальших прикладних досліджень у галузі теорії й методики професійної освіти, зокрема процесів саморозвитку особистості в системі «студент» – «учитель-початківець» – «учитель-методист».

Результати дисертаційного дослідження впроваджено у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів України: Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (довідка № 01/10-820 від 21.09.15 р.), Глухівського національного педагогічного

університету імені Олександра Довженка (довідка № 2469 від 22.09.15 р.), Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (довідка № 41 від 30.09.15 р.), Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського (довідка № 10/1-12/770 від 13.10.15 р.); Інституту магістратури, аспірантури і докторантури НПУ імені М.П Драгоманова (довідка № 198 від 24.09.15 р.), Бердянського державного педагогічного університету (довідка №57-08/1109 від 30.09.15 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (довідка №47-06/844 від 29.09.15 р.); Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (довідка від 28.09.15 р.).

Особистий внесок здобувача у працях, опублікованих у співавторстві полягає: у висвітленні актуальних аспектів формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя – [9; 32; 33]; в розкритті значення самовизначення особистості для формування ієрархії цінностей професійного саморозвитку як основи мотивації – [10]; в аналізі педагогічного досвіду, наукових шкіл як фундаменту для формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів – [12]; в обґрунтуванні критеріїв та рівнів саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи [25]; в актуалізації питань щодо оптимізації освіти на всіх рівнях підготовки майбутнього вчителя – [26]; в обґрунтуванні самоосвітньої складової професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів – [27; 30]; в аналізі педагогічної майстерності як здатності виявляти творчу ініціативу на підґрунті реалізації індивідуальної системи цінностей – [28]; у визначенні важливості самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя як показника високого рівня професійної освіти – [30]; в обґрунтуванні концептуальних основ оздоровчої освіти в системі професійної підготовки вчителя – [35, 36].

Апробація результатів дисертації. Теоретичні положення та основні результати дослідження доповідалися і обговорювалися на науково-практичних конференціях різних рівнів:

– *міжнародних* – «Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : якість освіти основа конкурентноспроможності майбутнього фахівця» (Ялта, 2012); «Сучасні технології формування особистості фахівця з фізичного виховання, спорту та основ здоров'я» (Чернігів, 2012); «Адаптаційні можливості дітей та молоді» (Одеса, 2010, 2014); «Актуальні питання фізіології, патології та організації медичного забезпечення дітей шкільного віку та підлітків» (Харків, 2013); «Професійна свобода особистості у вимірах гуманістичної спадщини Антона Макаренка та Івана Зязюна» (Полтава, 2015); «Проблеми емпіричних досліджень у психології» (Київ, 2014); «Проблеми професійного становлення майбутнього фахівця в умовах інтеграції до європейського освітнього простору»: (Кіровоград, 2015); «Актуальні проблеми сучасної біомеханіки фізичного виховання та спорту» (Чернігів, 2008, 2012, 2014); «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2014); «Проблемы и перспективы образования в XXI веке» (Ставрополь, 2015, Росія);

– *всеукраїнських* – «Освіта і здоров'я: формування здоров'я дітей, підлітків та молоді в умовах навчального закладу» (Суми, 2008); «Розвиток обдарованості молодшого школяра: проектування, психолого-педагогічний супровід» (Чернігів, 2015); «Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм: проблеми теорії і практики підготовки та перепідготовки освітянських кадрів» (Київ, 2015); «Моніторинг якості професійної підготовки майбутніх педагогів у вищій школі: теорія і практика» (Одеса, 2015).

Матеріали дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри дошкільної та початкової освіти Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка; на засіданні Круглого столу в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка: «Інноваційні педагогічні технології у підготовці майбутніх вчителів» (Суми, 24 листопада 2014 р.); всеукраїнських психолого-педагогічних читаннях, присвячених пам'яті академіка Івана Андрійовича Зязюна: «Інноваційна педагогічна освіта: проблеми, реалії і перспективи» (Київ, 27 листопада 2014 р.).

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Формування валеологічних знань у майбутніх учителів фізичної культури» захищено у 2007 році за спеціальністю 13.00.04 – «Теорія та методика професійної освіти». Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувались.

Публікації. Основний зміст дисертаційної роботи відображено у 36 працях, серед них 1 монографія, 1 навчальний посібник, 20 статей у наукових фахових виданнях України з педагогічних наук, з них 2 – у виданнях, які введені до міжнародних наукометричних баз, 3 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, 11 статей і тез в інших наукових виданнях та збірниках матеріалів конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (467 найменувань, з них 48 – іноземними мовами) і 10 додатків. Загальний обсяг дисертації – 477 сторінок, обсяг основного тексту – 387 сторінок. Дисертація містить 16 таблиць, 8 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження та доцільність наукового пошуку; визначено мету, об'єкт, предмет, завдання, викладено концепцію та теоретико-методологічні основи дослідження; схарактеризовано методи наукового дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, науково обґрунтовано їх вірогідність; надано інформацію про апробацію та впровадження результатів дослідження; наукові публікації, обсяг та структуру дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні засади професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи»** здійснено теоретичний аналіз науково-практичної проблеми професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи та визначено теоретичні засади. Розкрито значущість самоосвіти як основи професійного саморозвитку вчителя, соціальну зумовленість професійного саморозвитку вчителя початкової школи в інформаційно-дидактичному просторі, схарактеризовано творчий розвиток та педагогічну майстерність як чинники професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи. На основі здійсненого теоретичного аналізу наукових, психолого-педагогічних джерел встановлено, що професійна діяльність сучасного вчителя початкової школи в умовах модернізації української освіти ускладнюється та наповнюється новим змістом. Вимога постійного особистісного й професійного зростання вчителя є однією з найважливіших для успішної самореалізації у майбутній професії. Особлива суспільно значуща роль відводиться сучасному вчителю початкової школи. Успішне розв'язання суспільних завдань вимагає від особистості вибору стратегії неперервної освіти впродовж усього життя на основі саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти. Соціально-політичні та економічні проблеми зумовлюють нові завдання і виклики. Необхідним є вдосконалення змісту й форм освіти, зумовлених новим суспільним значенням професійної діяльності вчителя початкової школи.

Аналіз наукових досліджень і публікацій засвідчує той факт, що проблема професійного саморозвитку вчителя розглядається з позиції професійного становлення особистості (А. Богуш, М. Віленський, А. Щербакова та ін.), цілеспрямованого професійного саморозвитку (О. Бондаревська, С. Грищенко, В. Маралов та ін.). Проблематика професійного самовдосконалення та саморозвитку фундаментально досліджена в наукових працях учених В. Андрущенко, Б. Гершунського, І. Зязюна, В. Кременя та ін. – філософський аспект; К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, А. Бодалєва, Л. Виготського, А. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Д. Узнадзе та ін. – психологічний аспект. Професіоналізм та розвиток особистості педагога висвітлені у працях науковців сучасності С. Гончаренка, А. Глузмана, А. Дубасенюк, І. Зязюна, Н. Ничкало, М. Носка, О. Савченко, В. Сластьоніна, О. Сухомлинської та ін. Окремі аспекти проблеми розвитку особистості в системі професійної освіти висвітлені в роботах В. Буряка, А. Вербицького, В. Гриньової, В. Євдокимова, Т. Красікової, О. Микитюка, І. Прокопенка,

Г. Троцько та ін. Загальнопедагогічні засади формування професійних знань особистості розглядались у працях А. Нісімчука, О. Падалки, О. Шпака та ін.; технології навчання майбутніх учителів аналізували Т. Дмитренко, О. Пометун, Л. Пироженко, Г. Ковальчук; формування особистості вчителя досліджували С. Архангельський, О. Пехота, С. Сисоєва, В. Сластьонін та ін., формування професійних якостей на засадах компетентнісного підходу – Н. Бібік, Т. Бойченко, О. Дубасенюк, І. Зимня, Е. Зеєр, В. Краєвський, О. Овчарук, О. Савченко, А. Хуторський та ін. В руслі модернізаційних змін в освіті професійно значущими є наукові праці з загальнопедагогічної підготовки вчителя О. Абдулліної, В. Белозерцева, М. Євтуха, О. Мороза. Професійний та особистісний розвиток розглядається як єдиний процес становлення майбутнього вчителя в умовах підготовки у вищому навчальному закладі (А. Алексюк, А. Деркач, В. Лозова, А. Маркова, Л. Міщук, Л. Рибалко, С. Сисоєва та ін.). Сучасні педагогічні дослідження (Л. Куликової, Ю. Мануйлова) дозволяють розглядати професійний саморозвиток учителя у відповідному академічному середовищі відповідно до інноваційно-дидактичного простору з позиції гуманістичної, ціннісно-особистісної парадигми виховання. Організація педагогічного середовища в системі професійних і людських відносин відкриває шлях до обміну сенсом, тобто до «глибинного спілкування» (А. Бодалев).

Теоретичні дослідження філософських, психологічних і педагогічних концепцій саморозвитку особистості та емпірично отримані дані переконливо свідчать, що психологічні ресурси як сукупність можливостей розвитку існують у реальності людини. Для здійснення прогресивного особистісного саморозвитку потрібна їх актуалізація і встановлення між ними конструктивних функціональних зв'язків, що є підґрунтям концепції професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи.

На основі здійсненого аналізу розкрито особистісно-мотиваційну складову професійного саморозвитку сучасного вчителя початкової школи в інноваційно-дидактичному просторі відповідно до соціальних запитів, досвіду формування педагогічної майстерності як умови професійного саморозвитку. Визначено сутність самоосвіти як основи професійного саморозвитку майбутнього вчителя, зміст та тенденції її вдосконалення, професійної спрямованості самоосвіти майбутнього вчителя початкової школи, її суспільно-виховну та еволюційну значущість для суспільства, особистості та професійного саморозвитку. Схарактеризовано педагогічну творчість як рушійну силу професійного саморозвитку вчителя, яка в сукупності з педагогічною майстерністю є основоположними складовими професійного саморозвитку вчителя. З'ясовано, що від античних часів до нашого часу у філософському розумінні та психолого-педагогічних визначеннях, творчість набула визнання як органічна потреба й важливий чинник саморозвитку особистості в процесі професійного навчання та професійної діяльності.

Професійний саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи визначено як процес інтеграції особистісної та професійної складових професійного зростання майбутнього вчителя від початкового потенціалу через

його реалізацію до нового потенціалу, що є значущим у формуванні гуманістичного мислення, відповідних знань та умінь учнів. Доведено що саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи – важлива складова навчальної і в майбутньому професійної діяльності, від якої залежить якість педагогічної дії. Ефективність професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу визначається реалізацією організаційно-педагогічних вимог на засадах компетентнісного підходу: цілісного уведення студента до різних видів діяльності (творча, продуктивна, евристична та ін.), відкритості й свободи вибору студентом своїх дій, настанови на творчий саморозвиток і самореалізацію, формування рефлексивної позиції до себе як до суб'єкта діяльності, ефективної педагогічної дії, академічного середовища відповідно до інформаційно-дидактичного простору на основі гуманістичної, ціннісно-особистісної парадигм виховання. На основі аналітичних порівнянь та синтезу комплексного визначення встановлено, що професійний саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи є складною сукупністю провідних процесів розвитку особистості – самопізнання, свідомої саморегуляції, самовиховання, самовдосконалення, підвищення індивідуальної продуктивності, духовного самозміцнення, самоствердження, самовизначення, самоактуалізації-самореалізації. З огляду на означені теоретичні положення та практичну значущість, професійний саморозвиток майбутнього вчителя стає однією з головних складових його діяльності впродовж життя.

У другому розділі – **«Методичні аспекти професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу»** здійснено системний аналіз проблеми професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи з позицій психології і педагогіки, Розкрито методичні аспекти дослідження, визначено компонентну структуру, здійснено проектування процесу професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи. Обґрунтовано й розроблено модель професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу, в основу розробки якої покладено комплексну систему та авторську технологію психолого-педагогічної підтримки формування особистісних якісних професійних рис учителя початкової школи у вищому навчальному закладі.

Для встановлення рівня професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи, було використано комплекс емпіричних методів, прийнятних відповідно до компонентної структури та показників набуття якісних професійних ознак.

Доведено що професійний саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи – освітньо-виховний процес, який містить професійну підготовку, професійну самоосвіту, самовиховання, особистісний розвиток і саморозвиток у вищому навчальному закладі, здатний забезпечити у подальшому успішну професійну адаптацію, професійне становлення, професійну самореалізацію, соціально зумовлену професійно-педагогічну діяльність. Динаміка означеного процесу є соціально зумовленою і водночас випереджаюче розвивальною,

оскільки вчитель є соціально значущою рушійною силою суспільного розвитку.

Компонентна структура професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи визначена як сукупність мотиваційно-ціннісного; організаційно-змістового; технологічного; рефлексивно-саморегуляційного компонентів.

Мотиваційно-ціннісний компонент містить професійно-ціннісну систему майбутнього вчителя початкової школи, що аксіологічно наповнюється у процесі особистісного розвитку. Особистісна професійно-ціннісна система формується під впливом професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи в умовах відповідного інноваційно-дидактичного середовища у вищому навчальному закладі.

Організаційно-змістовий компонент містить організацію професійного саморозвитку, професійно формувального змісту самостійної роботи та індивідуальних творчих завдань, самостійної підготовки до аудиторних занять у процесі навчання майбутнього вчителя початкової школи у вищому навчальному закладі.

Застосування *технологічного компонента* забезпечує володіння сучасними педагогічними та інноваційними освітніми технологіями як засобами професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у вищому навчальному закладі.

Рефлексивно-саморегуляційний компонент охоплює самодіагностику та самоаналіз, професійну рефлексію та саморегуляцію, які є підґрунтям для подолання психологічних фрустрацій у проблемних професійних ситуаціях, забезпечуючи успішну професійну адаптацію й самореалізацію.

Структурні компоненти професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи мають відповідні критерії сформованості якісних професійних ознак: особистісно-мотиваційно-ціннісний; інтелектуально-саморозвивальний; розвивально-технологічний; рефлексивно-саморегуляційно-оцінний. *Особистісно-мотиваційно-ціннісний* – сукупність якісних професійних ознак відповідно до сформованої професійно-ціннісної системи саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи. *Інтелектуально-саморозвивальний критерій* визначає професійно спрямований інтелектуальний саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи. Розвивально-технологічний – здатність майбутнього вчителя початкової школи володіти сучасними педагогічними та інноваційно-освітніми технологіями у відповідних професійних ситуаціях. Рефлексивно-саморегуляційно-оцінний критерій – здатність до професійної рефлексії, самодіагностики, самоаналізу в процесі педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи. Критерії сформованості якісних професійних ознак майбутнього вчителя початкової школи мають рівневу характеристику і дозволяють встановити диференційну рівневу шкалу професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу. Актуальними є такі рівні: початковий; функціональний; продуктивний; творчий. Початковий рівень визначається наявністю мотивації до професійного саморозвитку,

здатність до самоаналізу й особистісного саморозвитку. Функціональний рівень – оволодіння сучасними педагогічними технологіями у процесі професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу. *Продуктивний* рівень характеризується здатністю використовувати інноваційні технології у процесі професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу. *Творчий* рівень є найвищим результатом, оскільки визначається можливістю проектування особистісного професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу.

На основі наукового обґрунтування здійснено проектування та розроблено модель професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу (рис. 1), яка має: цільову, організаційно-змістову, функціональну та моніторингово-оцінну складові.

Проектування та розробку моделі професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу здійснено з використанням наукового обґрунтування моделювання освітнього процесу як особливої форми наукового дослідження, заснованого на створенні аналогів досліджуваних об'єктів (наочно-образних, дидактичних моделей), що дозволяє здійснити практичне впровадження й перевірку властивостей організованої динамічної системи професійного саморозвитку вчителя з опорою на обґрунтовані теоретичні і методичні основи.

Цільова складова – мета моделі визначає спрямованість реалізації загальнонаукових та конкретно-наукових методологічних підходів до вивчення і вирішення проблеми професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи: гуманістичного, системного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, компетентнісного, акмеологічного, аксіологічного, синергетичного, здоров'язберігаючого та дидактичних принципів удосконалення змісту професійної підготовки та самоосвіти майбутнього вчителя початкової школи – базових дидактичних (науковості, систематичності, послідовності, наочності, інтегративності); спеціальних дидактичних (інформативності, інтерактивності, інноваційності).

Змістово-організаційна складова моделі визначає зміст, принципи, форми, методи, засоби професійного саморозвитку майбутнього учителя початкової школи. Зміст має бути професійно-розвиваючим, доповнюючим нормативну частину навчального плану підготовки майбутнього учителя початкової школи і не обмежуватися варіативною частиною (змістом навчальних програм варіативної частини), включати творчий науковий доробок викладачів, який сприятиме професійному саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи.

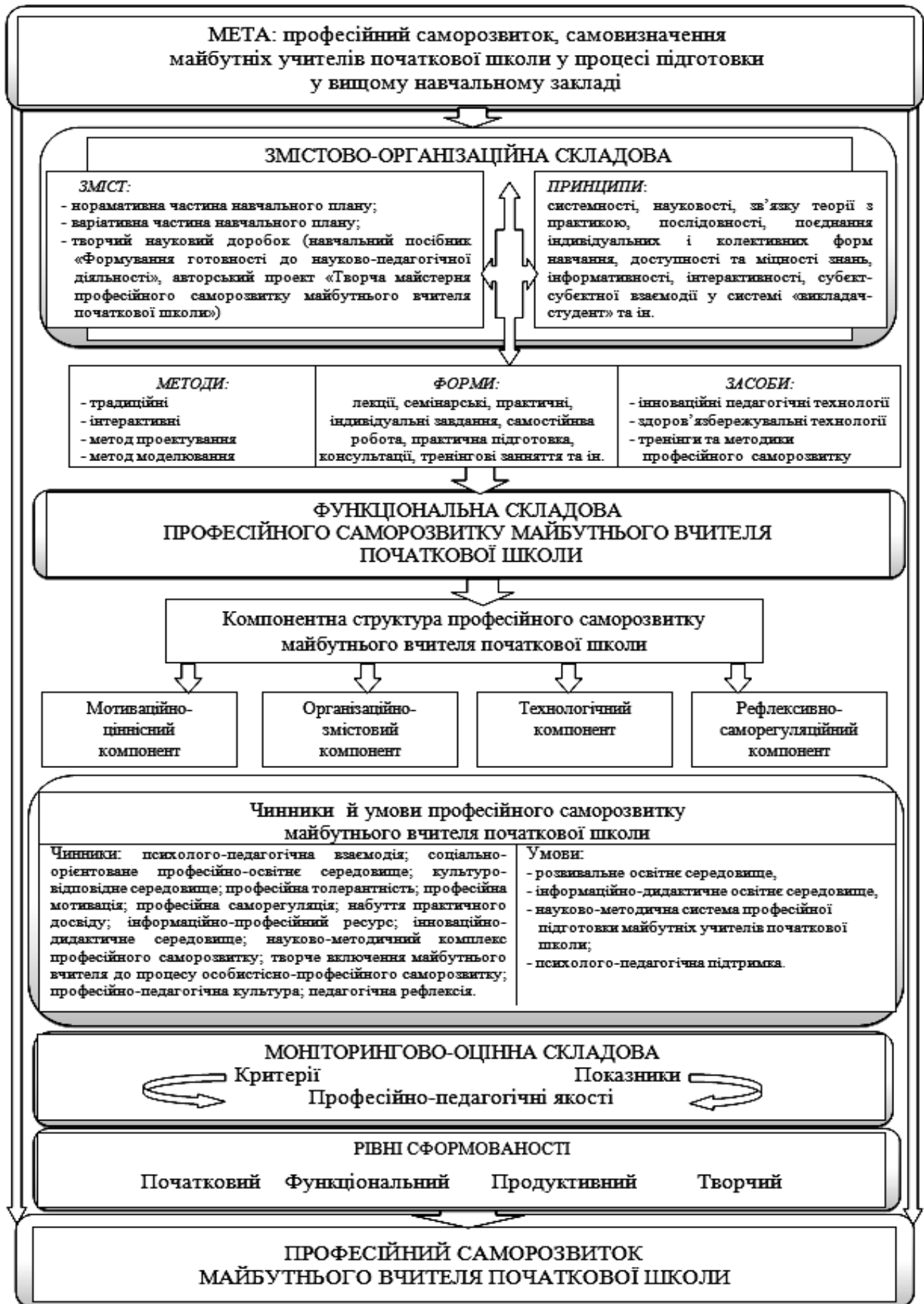

Рис. 1. Модель професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в процесі підготовки у вищому навчальному закладі

Відповідно підібрані аудиторні та поза аудиторні форми. Аудиторні форми актуалізують самопідготовку студента до практичних занять та навчальні досягнення у виконанні індивідуальних творчих завдань. Позааудиторна форма реалізує самостійну роботу студентів зміст якої доповнює професійний саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи, що зумовлює розробку науково-методичного забезпечення для виконання самостійних робіт студентів. Педагогічні засоби: технологія психолого-педагогічної підтримки, тренінги професійного саморозвитку майбутнього учителя початкової школи, творчі проекти, моніторингова технологія рівня сформованості готовності до професійного саморозвитку в умовах навчання у вищому навчальному закладі, що є дієвими у функціональній складовій моделі.

Функціональна складова моделі відтворює організаційно-педагогічні умови у вищому навчальному закладі, чинники й специфічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи: психолого-педагогічна взаємодія; соціально-орієнтоване професійно-освітнє середовище; культуро-відповідне професійно-освітнє середовище; професійна толерантність; професійна мотивація; професійна саморегуляція; набуття практичного досвіду; інформаційно-професійний ресурс; інноваційно-дидактичне середовище; творче включення майбутнього вчителя до процесу особистісно-професійного саморозвитку; професійно-педагогічна культура; педагогічна рефлексія.

Моніторингово-оцінна складова моделі забезпечує здійснення моніторингу, самоаналізу і самооцінки професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу.

Складові моделі спрямовані на удосконалення якісних професійних ознак особистості вчителя в системі професійного саморозвитку, який опановує культуру саморозвитку, характерним для нього стає прояв таких якостей, як відповідальність за самоздійснення й готовність до саморозвитку, постійне породження нових потреб професійного зростання й способів задоволення потреби в самоздійсненні, що виражаються у творчій діяльності, отже, забезпечують успішну самореалізацію вчителя початкової школи у майбутній професійній діяльності.

Модель професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи є динамічною системою, яка успішно функціонує за умови сукупності, взаємодії, взаємодоповнення і взаємопроникнення всіх визначених чинників впливу і внутрішніх умов, психологічних механізмів, педагогічних і психологічних передумов, наповнених єдністю мети, змісту, форм, методів і засобів, технології психолого-педагогічної підтримки, моніторингових технологій, професійної рефлексії та саморегуляції для забезпечення безперервного професійного саморозвитку вчителя початкової школи.

Дієвість розробленої моделі забезпечується принципами системності, науковості, зв'язку теорії з практикою, поєднання індивідуальних і колективних форм навчання, доступності та міцності знань, спрямованості процесу навчання на всебічний, гармонійний розвиток особистості студента, суб'єкт-суб'єктної взаємодії у системі «викладач-студент», гуманістичної

спрямованості навчального процесу, активізації розумового й емоційного потенціалу студентів у процесі навчання, формування позитивної установки на навчання. Вибір цих принципів зумовлений сутністю, особливостями і змістом процесу професійного саморозвитку та детермінує добір і використання педагогічних умов, форм і методів, що сприяють удосконаленню процесу професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи в умовах навчання у вищому навчальному закладі.

У третьому розділі – **«Концептуальні основи професійного саморозвитку вчителя»** висвітлено концептуальні основи професійного саморозвитку вчителя у трьох контекстах дослідження: філософському, психологічному, педагогічному. У філософському контексті досліджується цілісний особистісний розвиток людини, у психологічному – розвиток у процесі соціалізації та саморозвиток особистості упродовж життя, особистісна професійна мотивація, її становлення й розвиток. У педагогічному контексті досліджується розвиток у процесі навчання в освітніх закладах, самостійне навчання й самовиховання, акцент переноситься на професійний розвиток учителя в процесі підготовки у вищому навчальному закладі та у професійній діяльності. Відповідно до концептуальної ідеї, суб'єктом професійного саморозвитку є майбутній вчитель початкової школи, котрий водночас виступає як людина, особистість, і концептуально трансформується як професіонал, саме тому його професійний саморозвиток розкривається нами у філософському, психологічному та педагогічному контекстах.

Розглядаючи філософський контекст розвитку людини, звернуто увагу на основні філософські моделі розвитку, (космогонічна модель, теологічна, автономістична, раціоналістична, морально-етична, ідеалістична, феноменологічна, романтична, соціальна, трансцендентальна, персоналістична, герменевтична, символічна, екзистенціальна, психосоціальна, аксіологічна, інструментальна та соціально-антропологічна моделі. Аналіз філософських моделей розвитку людини дозволив з'ясувати, що в основі кожної моделі лежить певний аспект розвитку людини упродовж її життєдіяльності, якому надається ціннісне значення. За таких умов, розвиток людини розуміється як прийнятність нею цих цінностей. Для професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи це визначає його спрямованість на осмислення професійних цінностей. Усі цінності, закладені в моделях, можуть бути розділені на три групи: перша група, пов'язана з розвитком власного «Я» особистості; друга група – з розвитком людини у взаємодії з іншими людьми; третя група – розвитком людини в професійній діяльності. Філософський контекст дозволив виявити сутнісні характеристики процесу професійного саморозвитку, тоді як аналіз психологічного контексту полягав у виявленні його психологічних механізмів та основних умов.

Визначено, що до основних психологічних моделей розвитку особистості відносяться такі: динамічна модель розвитку особистості (З. Фрейд), поведінкова модель розвитку особистості (Дж. Уотсон, Е. Толмен), холістична модель розвитку особистості (М. Вертгеймер), культурно-історична модель розвитку особистості (Л. Виготський), когнітивна модель розвитку особистості

(Ж. Піаже), актуалізаційна модель розвитку особистості (А. Маслоу), суб'єктна модель розвитку особистості (С. Рубінштейн), діяльнісна модель розвитку особистості (О. Леонт'єв), креативна модель розвитку особистості (Дж. Морено), соціально-історична модель розвитку особистості (Б. Анан'єв), системна модель розвитку особистості (Л. Анциферова), кризова модель розвитку особистості (Е. Еріксон), потребнісна модель розвитку особистості (Ф. Перлз), соціальна модель розвитку особистості (Л. Божович), ціннісна модель розвитку особистості (Н. Непомняща), духовна модель розвитку особистості (В. Слободчиков), смислова модель розвитку особистості (Д. Леонт'єв).

Аналіз цих моделей розвитку особистості дозволив визначити, що в основі психологічних механізмів розвитку особистості є: мотиваційно-ціннісна настанова, рефлексія, самосвідомість, самооцінка, самореалізація. Найважливішим фактором розвитку особистості є емоційно-вольовий, який виступає у різних моделях об'єктом, механізмом, і водночас критерієм розвитку особистості. Одним з основних процесів, у межах якого розвивається особистість, є процес прийняття цінностей. Для індивідуального професійного саморозвитку вчителя це означає, що екзистенційними факторами є особистісна настанова, рефлексія, самооцінка у професійній діяльності. Професійний саморозвиток особистості вчителя має включати внутрішню роботу над своїми емоціями. Професійний саморозвиток вчителя передбачає освоєння ним цінностей, які пов'язані з його особистістю, діяльністю та соціумом. Способами професійного саморозвитку вчителя можуть стати: діалог, психологічна підтримка, поведінковий тренінг, тренінг розвитку настанови, рефлексії, самооцінки. Психологічними факторами сприяння професійного саморозвитку можуть стати: виявлення вчителем успішності професійної самореалізації, впевненість у ефективності педагогічної дії, зворотній зв'язок з учнями та колегами, побудова взаємозв'язку психологічної теорії та педагогічної практики, виявлення вчителем власних психологічних труднощів, сенсоутворення, самоаналіз самостійної роботи й самоосвіти вчителя, подолання ним криз, психологічний контакт учителя з іншими людьми, обмін досвідом. На основі аналізу психологічних моделей розвитку людини узагальнено виявлені механізми та об'єкти розвитку особистості. Дослідження педагогічного контексту спрямоване на виявлення сутності й умов професійного саморозвитку вчителя.

Педагогічний контекст представлений освітніми моделями, які засновані на різних трактуваннях професійного розвитку і саморозвитку вчителя. До числа основних педагогічних моделей професійного розвитку вчителя віднесено: геоцентрична, соціоцентрична, модель цілісного професійного розвитку, натуроцентрична модель, антропоцентрична, модель цілісного професійного розвитку, інтегративна модель розвитку особистості вчителя, особистісно-розвивальна, перетворювальна модель, комплексна психолого-педагогічна модель розвитку. Доведено що в основі кожної моделі лежить певна концепція розвитку людини засобами освіти і виховання, організації і спрямованості освітніх процесів. Важливим завданням виховання є підпорядкування прагнень людини духовному розвитку. Цілеспрямований

професійний саморозвиток здійснюється за умови психолого-педагогічної підтримки для розвитку педагогічних здібностей, пов'язаного зі значущістю, цінністю для педагога його особистості, професійної діяльності та стосунків з учнями, найбільш ефективно реалізується у комплексній психолого-педагогічній моделі професійного саморозвитку, що поєднує всі необхідні умови для вирішення професійних завдань.

У четвертому розділі – **«Науково-методичне забезпечення професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи»** представлено науково-методичний комплекс професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи, який включає експериментальні програми самостійних робіт для професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи, навчальний курс і навчальний посібник «Формування готовності до науково педагогічної діяльності» та авторський проект «Творча майстерня професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи».

З'ясовано, що професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів початкової школи у системі вищої освіти становить органічну частину розвитку суспільства, одну з найважливіших ланок загальної системи освіти і виховання; є впливовим чинником підвищення рівня розвитку суспільства, науки та культури, розвитку освітньої галузі. Доведено, що визначення теоретичних і методичних основ процесу ефективної професійно-педагогічної підготовки та професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи є важливим і актуальним для педагогічної науки в контексті модернізаційних змін у освіті та суспільстві.

Самоосвітня діяльність майбутніх учителів початкової школи представлена як доповнення професійного становлення особистості, що розширює змістову складову професійного саморозвитку в умовах вищого навчального закладу. Визначено, що самоосвітня діяльність виходить за межі навчання. Механізмом її здійснення виступає сам студент, його потреби та інтереси. Під час організації навчальної діяльності необхідно акцентувати на значущості самоосвітньої діяльності студентів у процесі професійного саморозвитку. Самоосвітня діяльність студентів, її становлення й розвиток відбуваються на основі самостійної роботи учасників педагогічного процесу (виконавський рівень самоосвіти) за умови ціннісно-смиислового самовизначення й наявності настанови на самоосвітню діяльність, під час освоєння загальних норм діяльності та рефлексивних процедур: рефлексії дії, рефлексії ситуації, рефлексії власної позиції. В університетській освітній практиці виявляється оцінка самоосвітньої діяльності з позиції підвищення інтелектуального потенціалу студентів, розвитку їх інтелектуальної сфери. За умови професійного саморозвитку формується не тільки інтелектуальний потенціал, а й вольова, емоційна й мотиваційна сфери майбутнього вчителя початкової школи.

Доведено що самостійна та індивідуальна робота студентів є дієвими чинниками особистісного професійного саморозвитку майбутніх учителів

початкової школи в процесі підготовки у вищих навчальних закладах. Їх ефективно впровадження формує професійну мотивацію до творчої професійної діяльності й подальшого професійного саморозвитку у майбутній професійній діяльності. Мотивація студентів до професійного саморозвитку в процесі самостійної роботи визначається як системою особистісних потреб, домінуючих мотивів, переконань, відношення до професійної діяльності, так і «зовнішнім» впливом – взаємодією з викладачем, що створює такі педагогічні умови, які надають цілеспрямованого характеру навчально-професійній діяльності, формують і активізують професійно значущі мотиви, сприяють професійному становленню особистості майбутнього фахівця. Ця взаємодія являє собою інтеграцію мотивів, створюючи формувальні властивості системи. Безумовно, це передбачає не нав'язування готових мотивів і цілей студентам, а їхню актуалізацію: створюються різноманітні умови реалізації процесу професійно-творчого саморозвитку, які наочно показують незрілість або неактуальність одних мотивів і значущість інших. Тим самим, бажані мотиви і цілі складаються й розвиваються у студентів з урахуванням і в контексті досвіду навчально-професійної діяльності, на основі індивідуальних переконань і внутрішніх прагнень.

З'ясовано, що потужним чинником професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи є науково-дослідна діяльність студентів, що набуває все більшого значення і стає одним із основних компонентів професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Це, зумовлено тим, що її ефективність визначається рівнем сформованості дослідницьких знань, умінь, розвитком особистісних рис, накопиченням досвіду творчої дослідницької діяльності. Тому постає необхідність впровадження нових підходів і принципів та якісно нового рівня підготовки викладачів напряму «Початкова освіта», формування готовності до науково-педагогічної діяльності у процесі магістерської підготовки, що є водночас новим якісним рівнем професійного саморозвитку вчителя у вищому навчальному закладі.

У навчально-дослідницькій діяльності студента визначальною є актуалізація професійно-значущих знань – як процес переведення з потенційного стану в актуальну дію раніше набутих знань, їх відтворення, перенесення до нових ситуацій та використання з метою встановлення зв'язку з навчальним матеріалом, що підлягає засвоєнню. Визначено, що актуалізація професійно-значущих знань має такі рівні: низький, що вказує на певні труднощі у відтворенні студентами накопичених знань, допущення значних помилок у викладанні навчального матеріалу, його недостатній обсяг і незначний зв'язок із суміжними дисциплінами; середній, що вказує на неповний обсяг відтвореного матеріалу студентом, ситуативне встановлення міжпредметних зв'язків; високий, що відображає високий рівень засвоєння знань, відсутність помилок, наявність міжпредметних зв'язків, бачення перспектив розвитку явища в контексті навчального процесу.

Науково-дослідницька робота студентів представляє собою найбільш ефективний метод підготовки якісно нових фахівців вищої педагогічної школи. Вона максимально розвиває творче мислення, індивідуальні здібності,

дослідницькі навички студентів, дозволяє здійснювати підготовку ініціативних педагогів, розвиває наукову інтуїцію, глибину мислення, творчий підхід до сприйняття знань та практичного їх застосування у розв'язанні поставлених професійних завдань.

Доведено що побудова якісно нової української вищої педагогічної школи у процесі імплементації нового Закону України «Про вищу освіту», для забезпечення всебічного розвитку вчителя, підвищення його особистісної цінності для суспільства, виявлення його професійних здібностей, природних талантів, когнітивної обдарованості, творчого потенціалу актуалізує впровадження педагогічної інноватики до процесу підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах. На це було спрямовано проектування авторського науково-практичного доробку – творчої майстерні професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи. У процесі проектування творчої майстерні професійного саморозвитку були відібрані педагогічні технології, використання яких сприяло підвищенню якості навчання, а саме: особистісно-орієнтовані; ігрові технології; проблемне навчання; рівнева диференціація; індивідуалізація навчання; ІКТ-технології; індивідуальне творче проектування; здоров'язберезувальні технології.

Професійний саморозвиток за умови впровадження технології психолого-педагогічної підтримки в умовах творчої майстерні надавав майбутньому вчителю початкової школи можливість розвивати свої професійні здібності, власні творчі сили та можливості шляхом виходу за межі стереотипних дій і способів мислення та на цій основі професійно саморозвиватися як майбутньому професіоналу.

У п'ятому розділі – «Експериментальне дослідження ефективності моделі професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи» здійснено експериментальне дослідження професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи, обґрунтовано організацію експериментальної роботи, моніторинг впровадження та ефективності моделі професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи, статистичну обробку й аналіз результатів дослідження.

Організація експериментального дослідження професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого педагогічного навчального закладу включає здійснення констатувального та формувального експерименту.

Дослідно-експериментальна робота проводилась на факультетах, що здійснюють підготовку вчителів початкової школи – Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка; Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка; Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка; Бердянського державного педагогічного університету. Всього в експерименті взяли участь 963 студенти. У констатувальному експерименті були задіяні слухачі курсів підвищення кваліфікації – практикуючі учителі початкової школи – 54 особи.

У процесі констатувального експерименту досліджено умови та особливості професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах. Створено контрольні та експериментальні групи студентів вищих педагогічних навчальних закладів напряму підготовки «Початкова освіта» загальною кількістю 963 респонденти. У процесі констатувального експерименту умови навчання контрольних та експериментальних груп практично не відрізнялись.

У ході формуального експерименту впроваджено модель та здійснено моніторинг професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого педагогічного навчального закладу. Проведено паралельний та послідовний формувальний експеримент. Студенти контрольних груп в умовах формуального експерименту навчалися за затвердженим навчальним планом без змін. Студенти експериментальних груп навчалися за навчальним планом зі змінами: введення навчального курсу «Формування готовності до науково-педагогічної діяльності», модифікованих інтегрованих програм самостійних робіт студентів. Також у процесі формуального експерименту діяла «Творча майстерня професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи», здійснено експериментальну частину та емпіричні дослідження професійного саморозвитку студентів.

Експериментальна частина та емпіричні дослідження професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи ґрунтувалися на впровадженні моделі та моніторингу професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

У процесі експериментального дослідження та впровадження моделі професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого педагогічного навчального закладу використано авторську розробку проекту технології психолого-педагогічної підтримки упродовж експериментального навчання, яка містила організаційні алгоритми індивідуальних програм професійного саморозвитку студентів Еґ, психолого-педагогічні тренінги професійного саморозвитку для індивідуального й проблемного навчання в групах.

Формувальний експеримент здійснено у два етапи як послідовний і взаємозумовлений: перший етап – формування професійної мотивації до особистісного й професійного саморозвитку в умовах вищого навчального закладу; другий етап – творчо-професійно-саморозвивальний. На першому етапі формуального експерименту – впровадження моделі професійного саморозвитку майбутнього вчителя використано технології інтерактивного проблемного професійного навчання, індивідуального навчання (для заочної та індивідуальної форми), тренінги професійного саморозвитку та моніторингову технологію сформованості якісних професійних ознак.

Застосування моніторингової технології професійного саморозвитку майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу дозволило здійснити комплексне дослідження процесу професійного саморозвитку студентів та його якісну оцінку, ефективності впровадження моделі й експериментальних педагогічних умов, інноваційного проекту «Творча майстерня професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи». У ході експериментального дослідження нами висунуто гіпотезу H_1 –

модель професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи є ефективною й дієвою в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

З використанням поетапної моніторингової технології здійснено ранжування факторів впливу та визначення рівнів професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи відповідно критеріїв та їх показників якісних професійних ознак за визначеною диференційною рівневою шкалою. З метою визначення ефективності експериментальної системи був проведений порівняльний аналіз результатів формувального етапу дослідження рівня професійного саморозвитку студентів напряму підготовки «Початкова освіта» КГ та ЕГ.

За узагальненими результатами динаміки професійного саморозвитку студентів напряму підготовки «Початкова освіта» визначено рівні: початковий, функціональний, продуктивний, творчий (табл. 1, рис. 2).

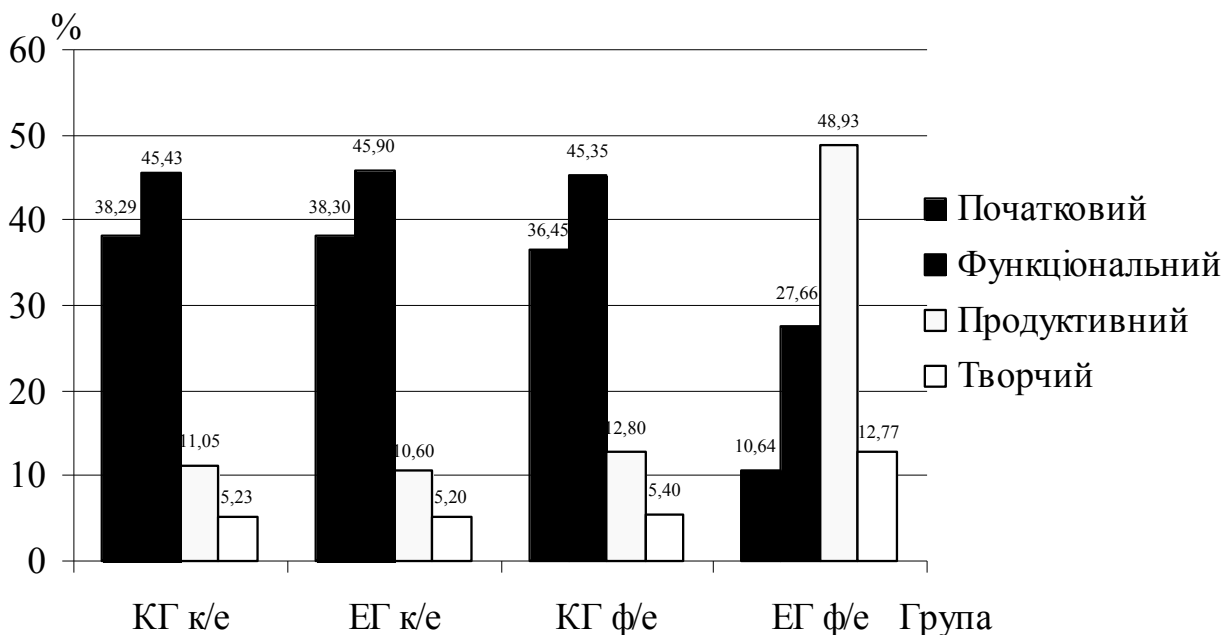

Рис. 2. Динаміка рівнів професійного саморозвитку студентів напряму підготовки «Початкова освіта» упродовж експериментального дослідження.

КГ к/е – об'єднані контрольні групи, констатувальний експеримент;

КГ ф/е – об'єднані контрольні групи, формувальний експеримент;

ЕГ к/е – об'єднані експериментальні групи, констатувальний експеримент;

КГ ф/е – об'єднані експериментальні групи, формувальний експеримент.

Таблиця 1

Узагальнені результати визначення рівня професійного саморозвитку студентів напряму підготовки «Початкова освіта»

Рівні сформованості	Етапи педагогічного експерименту			
	Констатувальний		Формувальний	
	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Початковий	38,55%	38,46%	36,15%	10,26%
Функціональний	45,78%	46,15%	45,78%	28,20%

Продуктивний	10,85%	10,26%	13,25%	48,72%
Творчий	4,82%	5,13%	4,82%	12,82%
Всього	100%	100%	100%	100%

Як свідчать дані таблиці, на початку експерименту у процесі діагностики професійного саморозвитку студентів виявлено рівні: початковий (КГ – 38,55%, ЕГ – 38,46%), функціональний (КГ – 45,78%, ЕГ – 46,15%), продуктивний (КГ – 10,85%, ЕГ – 10,26%), творчий (КГ – 4,82%, ЕГ – 5,13%).

Після завершення експериментальної роботи отримали зменшення початкового рівня на 2,4% – КГ, тоді як у ЕГ відбулось досить значне зменшення – 28,2%, побідні результати отримано і за функціональним рівнем, а саме, при відсутності змін у КГ, відбулось зменшення у ЕГ на 17,95%.

Виявлено стійку тенденцію переходу студентів експериментальної групи із початкового й функціонального рівнів на продуктивний і творчий.

Отримані результати формувального етапу експерименту показали позитивну динаміку рівнів професійного саморозвитку майбутніх вчителів початкової школи і дали підстави стверджувати, що рівень професійного саморозвитку студентів ЕГ є вищим, ніж студентів КГ (рис. 2), що свідчить про ефективність розробленої авторської моделі.

Статистична обробка результатів експериментального дослідження професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи – контрольні та експериментальні групи студентів напряму підготовки «Початкова освіта» здійснена з використанням статистичних критеріїв: t-критерію Стюдента і χ^2 – критерію Пірсона. Отже, за результатами формувального експерименту значення $T_{\text{спост.}}$ становить 34,75 і перевищує $T_{\text{крит.0,01}}$. Розбіжності між двома розподілами є статистично достовірними, визнається гіпотеза H_1 – модель професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи є ефективною і дієвою в умовах вищого навчального закладу.

Вірогідність результатів експериментального дослідження забезпечена використанням сукупності наукових методів і підходів, застосування якісного і кількісного аналізу матеріалу, одержаного в процесі емпіричного дослідження, репрезентативністю вибірки, результатами здійсненого моніторингу якості педагогічного процесу та позитивною динамікою моніторингових даних впровадження моделі формування професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у навчально-виховний процес вищих педагогічних навчальних закладів; статистичною достовірністю отриманих показників.

ВИСНОВКИ

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах сучасного вищого навчального закладу.

1. На основі теоретичного аналізу професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи як науково-практичної проблеми у контексті інноваційних змін в освіті та її висвітлення у педагогічній, психологічній науково-методичній літературі, обґрунтовано теоретичні й методичні основи, розкрито особистісно-мотиваційну складову творчого саморозвитку сучасного вчителя в інформаційно-дидактичному просторі відповідно соціальних запитів, досвіду формування педагогічної майстерності як умови професійного саморозвитку. Визначено сутність, зміст і тенденції самоосвіти майбутнього вчителя початкової школи, її суспільно-виховну та еволюційну значущість для суспільства, особистості і професійного саморозвитку. Схарактеризовано педагогічну творчість як рушійну силу професійного саморозвитку вчителя, яка у сукупності з педагогічною майстерністю є основоположними складовими професійного саморозвитку вчителя. Від античних часів до нашого часу у філософському розумінні та психолого-педагогічних визначеннях, творчість набула визнання як органічна потреба й важливий чинник саморозвитку особистості у процесі професійного навчання та професійної діяльності. Теоретичний аналіз наукових джерел, філософських, психолого-педагогічних аспектів творчого саморозвитку особистості майбутнього вчителя початкової школи надає можливість зробити загальні висновки про те, що у контексті гуманітарно-культурологічного підходу еволюція саморозвитку особистості виявляється у прагненні інтегрувати особливості соціокультурного простору в гармонійну форму сприйняття світу, адекватну духовно-культурній сутності людини. Професійний саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи – освітньо-виховний процес, який містить професійну підготовку, професійну самоосвіту, самовиховання, особистісний розвиток і саморозвиток у вищому навчальному закладі, що забезпечує у подальшому успішну професійну адаптацію, професійне становлення, професійну самореалізацію, соціально-відповідну педагогічну діяльність.

2. Динаміка процесу професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах сучасного вищого навчального закладу є соціально зумовленою й водночас випереджаюче розвивальною, оскільки вчитель є соціально значущою рушійною силою суспільного розвитку. Тому постає необхідність застосування нових підходів і принципів підготовки викладачів напряму «Початкова освіта», формування готовності до науково-педагогічної діяльності в процесі магістерської підготовки, що є водночас новим якісним рівнем професійного саморозвитку майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі. Проаналізовано наявні підходи до проектування та організації професійного розвитку та саморозвитку майбутніх вчителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах, виявлено

особливості в умовах впровадження компетентнісного підходу для підвищення ефективності формування професійно-педагогічної компетентності, готовності до реалізації фахових компетенцій у майбутній професійній діяльності. Ефективний професійний саморозвиток студентів визначається реалізацією таких організаційно-педагогічних вимог: цілісне уведення студента до різних видів діяльності (творча, продуктивна, евристична та ін.), відкритість і свобода вибору студентом своїх дій, настанова на творчий саморозвиток і самореалізацію, формування рефлексивної позиції до себе як суб'єкту діяльності, ефективної педагогічної дії, академічне середовище відповідно до інформаційно-дидактичного простору на засадах гуманістичної, ціннісно-особистісної парадигми виховання. На основі аналітичних порівнянь визначень та синтезу комплексного визначення, встановлено, що професійний саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи є складною сукупністю провідних процесів розвитку особистості – самопізнання, свідомої саморегуляції, самовиховання, самовдосконалення, підвищення індивідуальної продуктивності, духовного самозміцнення, самоствердження, самовизначення, самоактуалізації-самореалізації, відповідно набуває значущості особисто орієнтований підхід. Акмеологічний підхід дозволяє доповнити процес професійного саморозвитку етапом самоздійснення, у ході якого досягаються вершини майстерності і особистість педагога самореалізується легко й вільно в різноманітних видах професійної діяльності. Професійний саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи – це, перш за все, процес цілеспрямованого формування особистості, що зумовлює розкриття, самотворення особистісно-професійних якостей, способів діяльності та професійної взаємодії, містить в собі творчий саморозвиток, особистісний досвід подолання труднощів і перешкод і самостійного досягнення успішних індивідуальних результатів професійного росту. Творчий саморозвиток особистості студента вищого педагогічного навчального закладу – це мотивована, свідома, відрефлексована на основі самопізнання, самовизначення, самоконтролю, самоосвіти діяльність, спрямована на самовдосконалення природних, духовних та професійних якостей, на розвиток творчого потенціалу, професійного мислення, на моделювання індивідуального способу життя в соціокультурному контексті, на самореалізацію творчих здібностей у процесі життєтворення та професійно-педагогічного становлення, соціального іміджу вчителя для формування нової генерації інтелектуально розвиненого здорового покоління, яке підростає, на основі поєднання акмеологічного, гуманістичного та здоров'язберезувального підходів.

3. На основі системного аналізу науково-практичної проблеми професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи, в умовах вищого навчального закладу, обґрунтовано та визначено його сутність і компонентну структуру. Структура професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи – динамічна сукупність мотиваційно-ціннісного; організаційно-змістового; технологічного; рефлексивно-саморегуляційного компонентів. Мотиваційно-ціннісний компонент містить професійно-ціннісну систему майбутнього вчителя початкової школи, що аксіологічно

наповнюється у процесі особистісного розвитку. Особистісна професійно-ціннісна система формується під впливом професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи у вищому навчальному закладі. Організаційно-змістовий компонент містить організацію професійного саморозвитку, професійно формувальний зміст самостійної роботи та індивідуальних творчих завдань, самостійної підготовки до аудиторних занять у процесі навчання майбутнього вчителя початкової школи у вищому навчальному закладі. Технологічний компонент поєднує володіння сучасними педагогічними та інноваційними освітніми технологіями як засобами професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи. Рефлексивно-саморегуляційний компонент охоплює самодіагностику та самоаналіз, професійну рефлексію та саморегуляцію, які є підґрунтям для подолання психологічних фрустрацій у проблемних професійних ситуаціях, забезпечуючи успішну професійну адаптацію та самореалізацію. Зміст професійних цінностей формує особистість самого вчителя, удосконалює його професійно-педагогічну діяльність і відносини з іншими людьми. Тому психологічними механізмами професійного саморозвитку вчителя стають рефлексія, настанова, самооцінка; найважливішим чинником саморозвитку виступає мотиваційна сфера особистості вчителя. Критеріями професійного саморозвитку вчителя є цілісність та інтегрованість. Джерелами професійного саморозвитку вчителя є внутрішня природа людини, когнітивні здібності, професійна спрямованість самоосвіти та професійна комунікативність – взаємодія з іншими людьми, учнями, колегами. Професійному саморозвитку вчителя сприяють: діалог, співбесіда і зворотній зв'язок. У цьому сенсі, передумовами професійного саморозвитку вчителя можуть стати вміння професійно мислити, аналізувати й проявляти себе у професійній діяльності. З огляду на це, засобами професійного саморозвитку є психолого-педагогічні тренінги, а формою фіксації ефектів можуть стати самоспостереження, самоаналіз, самозвіт вчителя. Структурні компоненти професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи мають відповідні критерії сформованості якісних професійних ознак: особистісно-мотиваційно-ціннісний; інтелектуально-саморозвивальний; розвивально-технологічний; рефлексивно-саморегуляційно-оцінний. Особистісно-мотиваційно-ціннісний – сукупність якісних професійних ознак відповідно до сформованої професійно-ціннісної системи саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи. Інтелектуально-саморозвивальний критерій визначає професійно спрямований інтелектуальний саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи. Розвивально-технологічний – здатність майбутнього вчителя початкової школи володіти сучасними педагогічними та інноваційно-освітніми технологіями у відповідних професійних ситуаціях. Рефлексивно-саморегуляційно-оцінний критерій – здатність до професійної рефлексії, самодіагностики, самоаналізу у процесі педагогічної діяльності майбутнього вчителя початкової школи. Критерії сформованості якісних професійних ознак майбутнього вчителя початкової школи мають рівневу характеристику й дозволили встановити диференційну рівневу шкалу. Актуальними для професійного саморозвитку майбутнього

вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу є такі рівні: початковий; функціональний; продуктивний; творчий. Початковий рівень визначається наявністю мотивації до професійного саморозвитку, здатністю до самоаналізу особистісного розвитку. Функціональний рівень – оволодіння сучасними педагогічними технологіями у процесі професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу. Продуктивний рівень характеризується здатністю використовувати інноваційні освітні технології. Творчий рівень є найвищим результатом, оскільки визначається здатністю проектування особистісного професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу.

4. Науково обґрунтовано, розроблено і впроваджено модель професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у вищому педагогічному навчальному закладі, яка містить цільову, організаційно-змістову, функціональну та моніторингово-оцінну складові, є динамічною системою, яка успішно функціонує за умови сукупності, взаємодії, взаємодоповнення і взаємопроникнення всіх визначених чинників впливу й умов професійного саморозвитку, психологічних механізмів, наповнених єдністю мети, змісту, форм, методів і засобів, технології психолого-педагогічної підтримки, поетапної моніторингової технології, професійної рефлексії та саморегуляції для забезпечення безперервного професійного саморозвитку вчителя початкової школи. У процесі професійного саморозвитку формується не тільки інтелектуальний потенціал, а й вольова, емоційна й мотиваційна сфери майбутнього вчителя початкової школи. У процесі проектування інноваційно-дидактичного простору професійного саморозвитку майбутнього вчителя створювались гармонійні умови навчання у групах, умови для подолання внутрішніх суперечностей, створення механізму самодіагностики особистісних і професійних досягнень, активне введення до творчої діяльності, своєчасне обговорення педагогічних проблем, спільне прийняття рішень та ефективна психолого-педагогічна підтримка.

5. Завдяки визначеним теоретико-методологічним орієнтирам обґрунтовано значущість інноваційно-дидактичного простору професійного саморозвитку майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі як нової альтернативної форми підвищення ефективності навчання на основі використання сучасних інформаційних технологій, адаптації освітнього простору відповідно до загальнодержавної стратегічної спрямованості на євроінтеграцію педагогічної освіти, інтересів, можливості та індивідуальних здібностей майбутніх вчителів для ефективного професійного саморозвитку на основі компетентнісного підходу, реалізації компетентнісної самоосвіти, орієнтованої на соціальне замовлення. Професійний саморозвиток студентів в умовах вищого навчального закладу містить самоосвітню діяльність на основі організації самостійної роботи за умови ціннісно-сислового самовизначення, настанови на самоосвіту, саморегуляцію рефлексивних процедур: рефлексії дії, рефлексії ситуації, рефлексії власної позиції. Навчання на основі компетентнісного підходу орієнтує на розвиток самоосвіти студентів у процесі формування ключових компетенцій, набуття досвіду самостійної пізнавальної

діяльності, необхідних для соціальної та професійної адаптації, саме тому є доцільним використання ефективного психолого-педагогічного і науково-методичного супроводу професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу. Розроблений науково-методичний супровід для забезпечення професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу є підґрунтям для забезпечення всебічного розвитку майбутнього вчителя початкової школи, його професійного саморозвитку і включає удосконалені інтегровані програми самостійних робіт студентів з навчальних дисциплін професійної підготовки та впровадження нового навчального курсу «Формування готовності до науково-педагогічної діяльності» у процесі магістерської підготовки, що є водночас новим якісним рівнем професійного саморозвитку вчителя у вищому навчальному закладі.

6. Обґрунтовано умови реалізації технології психолого-педагогічної підтримки професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи у вищому навчальному закладі. Потужними чинниками професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи є системна самоосвіта й науково-дослідна діяльність студентів, що набуває все більшого значення і стає одним із основних компонентів професійної підготовки у вищому навчальному закладі. Особистісні цінності майбутнього вчителя початкової школи мають бути прийнятними для суспільства, виявлення його професійних здібностей, природних талантів, когнітивної обдарованості, творчого потенціалу актуалізує впровадження педагогічної інноватики до процесів підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах. На це спрямовано проектування авторського науково-практичного доробку – творчої майстерні професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи, відібрані особистісно-орієнтовані педагогічні технології – проблемне навчання; ІКТ-технології; здоров'язбережувальні та моніторингові технології, використання яких сприятиме ефективності професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Відібрані педагогічні технології є загально педагогічними, гуманістичними й особистісно орієнтованими. Активне навчання – це спосіб організації навчального процесу, за якого отримання знань домінує над їх передачею викладачем, а використовувані методи, форми та засоби стимулюють цей процес, враховують індивідуальні особливості студентів і забезпечують необхідний рівень мотивації. Професійний саморозвиток за умови впровадження технології психолого-педагогічної підтримки та її реалізації в умовах творчої майстерні надає майбутньому вчителю початкової школи можливість розвивати свої професійні здібності, власні творчі сили та можливості шляхом виходу за межі стереотипних дій і способів мислення та на цій основі професійно саморозвиватися.

7. У процесі експериментального дослідження перевірено ефективність моделі професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищих педагогічних навчальних закладів. Організація експериментального дослідження професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого педагогічного навчального закладу

включає проведення констатувального та формувального експерименту. Формувальний експеримент здійснено у два етапи як послідовний і взаємозумовлений: перший етап – формування професійної мотивації до особистісного й професійного саморозвитку в умовах вищого навчального закладу; другий етап формувального експерименту – творчо-професійно-саморозвивальний. На першому етапі формувального експерименту – впровадження моделі професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи використано технології інтерактивного проблемного професійного навчання, дистанційного навчання (для заочної та індивідуальної форми), тренінги професійного саморозвитку, та моніторингову технологію сформованості якісних професійних рис. Застосування моніторингової технології професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу дозволило здійснити комплексне дослідження процесу професійного саморозвитку студентів та його якісну оцінку, забезпечити ефективність впровадження моделі й експериментальних умов та інноваційного проекту «Творча майстерня професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи». Аналіз результатів моніторингової технології професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи дозволив встановити, що у контрольних групах студентів виявлена незначна позитивна динаміка, а в експериментальних групах упродовж формувального експерименту виявлена значна позитивна динаміка професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. Статистичне оброблення та аналіз результатів експериментального дослідження професійного саморозвитку майбутніх вчителів початкової школи здійснено з використанням статистичних критеріїв: t-критерію Стьюдента і χ^2 – критерію Пірсона, емпіричні значення яких знаходяться в зоні значущості, що підтверджує статистичну достовірність результатів психолого-педагогічного експерименту, а також прийнятність гіпотези дослідження.

Здійснене дослідження не розкриває всіх аспектів індивідуального професійного саморозвитку майбутніх вчителів початкової школи в умовах вищого навчального закладу. Перспективними напрямками подальших досліджень є системний аналіз та наукове обґрунтування професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах уведення нових спеціалізацій напряму підготовки «Початкова освіта», зокрема: «Інформатика», «Здоров'я людини*», «Інклюзивна освіта», професійний саморозвиток у процесі вивчення нових навчальних дисциплін за вибором студентів, що є соціально необхідними для формування здорового й інтелектуально розвинутого покоління, яке підростає, уведення у педагогічний процес дітей з особливими потребами здоров'я для гармонізації майбутнього українського суспільства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Опубліковані праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

1. Міненко А. О. **Професійний саморозвиток майбутнього вчителя початкової школи : теорія і практика : монографія** / А. О. Міненко. – К : СПД Нестроєвий А. І., 2015. – 414 [2] с.
2. Міненко А. О. Формування готовності до науково-педагогічної діяльності : навчальний посібник / А.О. Міненко. – К : СПД Нестроєвий А. І., 2015. – 205 с.
3. Миненок А. А. Реализация компетентностного подхода в процессе формирования готовности к научно-педагогической деятельности будущего учителя начальной школы / А. А. Миненок // «Сучасна наука». Інноваційний парк – компанія «Nemoros». – Прага, Чеська Республіка. – 2015. – № 2. – 211 с. – С. 84–91. (Серія : Педагогічні науки).
4. Міненко А. О. Шляхи реформування освіти в галузі фізичної культури і спорту / А. О. Міненко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : Харків : ХДАДМ(ХХП), 2009. – № 4. – С. 79–82. (Серія : Педагогічні науки).
5. Миненок А. А. Характеристика педагогических условий обеспечивающих эффективность процесса самообразования и саморазвития будущего учителя начальной школы / А. А. Миненок // «Сучасна наука». Інноваційний парк – компанія «Nemoros». – Прага, Чеська Республіка. – 2015. – № 4. – С. 53–60. (Серія : Педагогічні науки).
6. Міненко А. О. Сучасні проблеми науково-методичного забезпечення оздоровчої освіти майбутнього вчителя / А. О. Міненко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка : Чернігів : ЧДПУ, 2008. – Вип. 54. – С. 153–156. (Серія : Педагогічні науки).
7. Міненко А. О. Сучасні тенденції в освіті щодо проблем здоров'я дітей та підлітків / А. О. Міненко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка : Чернігів : ЧДПУ, 2009. – Вип. 64. – С. 157–160. (Серія : Педагогічні науки).
8. Міненко А. О. Методологічні основи методики викладання основ здоров'я, валеології та безпеки життєдіяльності / А. О. Міненко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : Харків : ХДАДМ(ХХП), 2009. – № 6. – С. 106–109. (Серія : Педагогічні науки).
9. Міненко А. О. Проблема мотивації учнів молодших класів до фізкультурно-оздоровчих занять / А. О. Міненко, І. В. Кривенцова, І. О. Донець, Л. П. Гальонко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка : Чернігів : ЧНПУ, 2011. – Вип. 91. – С. 307–310. (Серія : Педагогічні науки).
10. Міненко А. О. Питання самовизначення особистості в системі оздоровчої освіти і виховання молоді / Л. Г. Гришко, І. О. Донець,

М. Ю. Короп, А. О. Міненко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка / ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2013. – Т. 3, вип. 112. – 380 с. – С. 151–154. (Серія : Педагогічні науки).

11. Міненко А. О. *Дослідження* теоретичного і практичного досвіду самоосвітньої діяльності вчителя *початкової школи* / А. О. Міненко // до 150-річчя з дня народження Макса Вебера : Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 2 до вип. 35. – К. : Гнозис, 2014. – 436 с. – С. 306–312. (Серія : Педагогічні науки).

12. Міненко А. О. Біомеханічні основи у формуванні професійної компетентності вчителя фізичної культури і основ здоров'я початкової школи : педагогічний досвід, наукові школи / Г. Л. Воскобойнікова, А. О. Міненко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка / ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка ; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2014. – Т. 2, вип. 118. – 266 с. – С. 80–83. (Серія : Педагогічні науки).

13. Міненко А. О. Дослідження актуальних питань розвитку творчих здібностей молодших школярів в педагогічній діяльності учителя початкової школи / А. О. Міненко // Наука і освіта : науково-практичний журнал / Південний науковий Центр НАПН України. – Проблеми сучасної науки. – Одеса : ПНПУ, 2014. – № 8. – С. 119–123. (Серія : Педагогічні науки).

14. Міненко А. О. Особистісно-професійний саморозвиток майбутнього вчителя як умова вдосконалення якості навчання і виховання / А. О. Міненко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – К. : Гнозис, 2014. – Т. IV(55), вип. 5. – 530 с. – С. 318–324. (Серія : Педагогічні науки).

15. Міненко А. О. *Профессиональное саморазвитие учителя : особенности теории и практики в современном образовательном пространстве* / А. О. Міненко // Проблемы современного педагогического образования : сб. науч. труд. – Ялта : РИО КГУ, 2014. – Вып. 46(5). – 296 с. – С. 133–138. (Серія : Педагогічні науки).

16. Міненко А. О. Акмеологічний підхід у процесі професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи / А. О. Міненко // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць. / Полтавський національний педагогічний університет *імені В. Г. Короленка*. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2015. – Вип. 15. – 386 с. – С. 210–216. (Серія : Педагогічні науки).

17. Міненко А. О. Розвиток самостійності студента як умова професійно-творчого самовдосконалення майбутнього учителя початкової школи / А. О. Міненко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : збірн. наук. праць. / ред. кол. : Н. В. Гузій (відп. ред.). – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – Вип. 25(35). – 180 с. – С. 105–109. (Серія : Педагогічні науки).

18. Міненко А. О. Педагогічні умови формування готовності до науково-дослідної діяльності студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за

напрямом підготовки «Початкова освіта» / А. О. Міненко // Наукові записки / Ред. кол. : В. В. Радул, С. П. Величко та ін. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2015. – Вип. 141(Ч. II). – 240 с. – С. 135–138. (Серія : Педагогічні науки).

19. Міненко А. О. *Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя початкової школи в системі фахової підготовки* / А. О. Міненко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. / ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2015. – Вип. 125. – 432 с. – С. 197–200. (Серія : Педагогічні науки).

20. Міненко А. О. *Проектування професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи* / А. О. Міненко // Вісник Глухівського національного університету імені Олександра Довженка : зб. наук. праць. / Глухівський НПУ імені О Довженка, 2015 р. – Вип. 28. – 234 с. – С. 182–193. (Серія : Педагогічні науки).

21. Міненко А. О. *Психологічна складова саморозвитку особистості як умова розвитку педагогічної майстерності майбутнього вчителя* / А. О. Міненко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. / ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2015. – Вип. 129. – 316 с. – С. 213–217. (Серія : Педагогічні науки).

22. Міненко А. О. *Обґрунтування змістово-процесуальної складової моделі професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи* / А. О. Міненко // Наука і освіта : наук.-практ. журн. / Південний науковий Центр НАПН. : зб. статей. – Одеса : ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2015. – № 6. – 168 с. – С. 69 – 74. (Серія : Педагогічні науки).

23. Міненко А. О. *Концептуальні основи професійного саморозвитку вчителя у філософському контексті розвитку людини* / А. О. Міненко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. / ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2015. – Вип. 130. – 372 с. – С. 330–333 (Серія : Педагогічні науки).

24. Міненко А. О. *Формування інформаційно-дидактичного середовища дисципліни «Методика навчання освітньої галузі «Суспільствознавство»* / А. О. Міненко // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць. / Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2015. – Вип. 16. – 326 с. – С. 180–188. (Серія: Педагогічні науки).

25. Миненок А. А. *Экспериментальное исследование профессионального саморазвития будущего учителя начальной школы в условиях высшего учебного заведения [Электронный ресурс]* / А. А. Миненок, Г. Л. Воскобойникова // Научный журнал Наука Образование Общество. Science Education Society – 2015. – №2(4). – С. 62–67. – Режим доступа : <http://ucom.ru/doc/no.2015.02.pdf> . (Серія: Педагогические науки).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

26. Міненко А. О. Педагогічні технології у фаховій підготовці майбутніх учителів / І. О. Донець, А. О. Міненко // «Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України: якість освіти основа конкурентно-спроможності майбутнього фахівця»: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Ялта, 27-29 вересня 2012 р.). – Ялта: РВНЗ КГУ, 2012. – Ч. 2. – 244 с. – С. 226–231.

27. Міненко А. О. Самоосвіта майбутнього учителя початкової школи як складова професійного саморозвитку / Г. Л. Воскобойнікова, І. О. Донець, А. О. Міненко, Н. В. Притулик // «Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм: проблеми теорії і практики підготовки та перепідготовки освітянських кадрів»: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 25 лист. 2015 р.) / уклад. Н. В. Гузій, В. І. Саюк. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – 205 с. – С. 48-50.

28. Міненко А. О. Педагогічна майстерність майбутнього учителя початкової школи як умова професійного саморозвитку / Г. Л. Воскобойнікова, І. О. Донець, А. О. Міненко // Матеріали XIV міжнар. наук.-практ. конф. «Професійна свобода особистості у вимірах гуманістичної спадщини Антона Макаренка та Івана Зязюна», (Полтава, 13 березня 2015 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. – Полтава, 2015. – 182 с. – С. 31–33.

29. Миненок А. А. Инновационный проект магистериума «Творческая мастерская профессионального развития будущего учителя начальной школы» / А. А. Миненок // Научный журнал «Глобус». Психология и педагогика: актуальные вопросы. – Санкт-Петербург, 2015. – Вып. 3. – 132 с. – С. 28–34.

30. Міненко А. О. Педагогічні умови самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя як умова вдосконалення навчального процесу у вищій школі / Г. Л. Воскобойнікова, А. О. Міненко // «Моніторинг якості професійної підготовки майбутніх педагогів у вищій школі: теорія і практика»: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Одеса, 29-30 жовтня 2015 р.). – Одеса: Вид. Букаєв В.В., 2015. – 68 с. – С. 13–16.

31. Миненок А. А. Педагогическая акмеология как механизм развития профессионализма личности будущего учителя / А. А. Миненок // «Проблемы и перспективы образования в XXI веке»: сборн. стат. – Ставрополь: Логос, 2015. – С. 62–67.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

32. Миненок А. А. Концептуальные аспекты формирования здоровья будущих педагогов / А. А. Миненок, И. В. Кривенцова, И. А. Донец // Сборн. науч. стат. посвященный VIII междунар. науч. конф. «Физическое воспитание и спорт в высших учебных заведениях», (Белгород, 26-27 апреля 2012 г.) БГТУ им. В.Г. Шухова. – Белгород, 2012. – С. 166–170.

33. Міненко А. О. Питання вдосконалення валеологічної освіти вчителя : засоби та технології / А. О. Міненко, Т. Б. Кійко, С. А. Ігнатенко // «Адаптаційні можливості дітей та молоді» : матеріали X міжнар. наук.-практ. конф. присвяченої 95-річчю утворення кафедри біології і основ здоров'я ПНПУ імені К. Д. Ушинського (Одеса, 11-12 вересня 2014 р.). / гол. ред. А.І. Босенко. – Одеса : Юридична література, 2014. – Ч. 2. – 304 с. – 168–172.

34. Міненко А. О. Розробка інтегрованих програм самостійних робіт та творчих проектів професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи / А. О. Міненко // Проблемы современного педагогического образования : сб. стат. – Ялта : РИО ГПА, 2015. – Вып. 48(Ч. 2). – 252 с. – С. 119–126.

35. Міненко А. О. Погляди великих педагогів минулого на здоров'я осередка навчально-виховних закладів / А. О. Міненко, Т. Б. Кійко, О.В. Савонова // Адаптаційні можливості дітей та молоді : міжнар. наук.-практ. конференція, (Одеса, 17-19 верес. 2008 р.) – Одеса : ПДПУ імені К. Д. Ушинського, 2008. – С. 209–211.

36. Міненко А. О. Актуальні питання освіти в галузі здоров'я / А. О. Міненко, І. О. Донець, Т. Б. Кійко, Г. Ю. Куртова // Освіта і здоров'я : формування здоров'я дітей, підлітків та молоді в умовах навчального закладу : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Суми, 25-27 верес. 2008 р.) – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – 408 с. – С. 221–226.

АНОТАЦІЇ

Міненко А. О. Теоретичні і методичні основи професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, МОН України. – Чернігів, 2016.

У дисертації здійснено наукове обґрунтування теоретичних і методичних засад професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу. Визначено компонентну структуру, критерії і рівні професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу. Структура професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи – динамічна сукупність мотиваційно-ціннісного; організаційно-змістового; технологічного; рефлексивно-саморегуляційного компонентів. Структурні компоненти професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи мають відповідні критерії сформованості якісних професійних рис: особистісно-мотиваційно-ціннісний, інтелектуально-саморозвивальний, розвивально-технологічний, рефлексивно-саморегуляційно-оцінний. Критерії сформованості якісних

професійних рис майбутнього вчителя початкової школи мають рівневу характеристику й дозволяють встановити такі рівні: початковий, функціональний, продуктивний, творчий. Здійснено проектування та розроблено модель професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи в умовах вищого навчального закладу, яка має: цільову, організаційно-змістову, функціональну та рефлексивно-результативну складові; розроблено й впроваджено навчально-методичний комплекс професійного саморозвитку та інноваційний проект «Творча майстерня професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи». Проведено експериментальне дослідження ефективності моделі та моніторинг професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи в умовах вищих педагогічних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, статистичне оброблення та аналіз результатів дослідження.

Ключові слова: професійний саморозвиток, майбутній вчитель початкової школи, компонентна структура, критерії, рівні, модель професійного саморозвитку, інноваційний проект, творча майстерня.

Миненок А. А. Теоретические и методические основы профессионального саморазвития будущего учителя начальной школы. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора педагогических наук за специальностью 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Черниговский национальный педагогический университет имени Т. Г. Шевченко, МОН Украины. – Чернигов, 2016.

В диссертации осуществлено научное обоснование теоретических и методических основ профессионального саморазвития будущего учителя начальной школы в условиях высшего учебного заведения. Определена компонентная структура, критерии и уровни профессионального саморазвития будущего учителя начальной школы в условиях высшего учебного заведения. Структура профессионального саморазвития будущего учителя начальной школы – динамическая совокупность мотивационно-ценностного, организационно-смыслового, технологического, рефлексивно-саморегуляционного компонентов. Структурные компоненты профессионального саморазвития будущего учителя начальной школы имеют соответствующие критерии сформированности качественных профессиональных признаков: личностно-мотивационно-ценностный, интеллектуально-саморазвивающий, развивающий технологический, рефлексивно-саморегуляционно-оценный. Критерии сформированности качественных профессиональных признаков будущего учителя начальной школы имеют уровневую характеристику и позволяют установить такие уровни: начальный; функциональный; производительный;

творческий. Осуществлено проектирование и разработано модель профессионального саморазвития будущего учителя начальной школы в условиях высшего учебного заведения, которая включает: целевую, организационно-смысловую, функциональную и рефлексивно-результативную составляющие; разработано и внедрено учебно-методический комплекс профессионального саморазвития, инновационный проект «Творческая мастерская профессионального саморазвития будущего учителя начальной школы». Проведено экспериментальное исследование эффективности модели и мониторинг профессионального саморазвития будущих учителей начальной школы в условиях высших педагогических учебных заведений III-IV уровней аккредитации, статистическую обработку и анализ результатов исследования.

Ключевые слова: профессиональное саморазвитие, будущий учитель начальной школы, компонентная структура, критерии, уровни, модель профессионального саморазвития, инновационный проект, творческая мастерская.

Minenok A. A. Theoretical and methodical bases of professional self-development of future teacher of primary school. – Manuscript.

Dissertation on the competition of scientific degree of doctor of pedagogical sciences after specialty 13.00.04 is a theory and methodology of trade education. It is the Chernigov national pedagogical university of the name T. G. Shevchenko. – Chernigov, 2016.

In dissertation, the scientific ground of theoretical and methodical bases of professional self-development of future teacher of primary school is carried out in the conditions of higher educational establishment. A component structure, criteria and levels of professional self-developing of future teacher of primary school, is certain in the conditions of higher educational establishment. A structure of professional self-developing of future teacher of primary school is dynamic totality motivational-valued; organizationally-semantic; technological; reflection-self-adjusting components. The structural components of professional self-development of future teacher of primary school have corresponding criteria of formed of quality professional signs: personality-motivational-valued; intellectual-self-developing; developing technological; reflection-self-estimation. Personality-motivational-valued is totality of quality professional signs accordingly the formed professionally valued system of self-developing of future teacher of primary school. Intellectual-self-developing a criterion determines professionally directed intellectual self-developing of future teacher of primary school. The developing-technological is ability of future teacher of primary school to own modern pedagogical and innovative-educational technologies in corresponding professional situations. Reflection-self-estimation a

criterion is a capacity for a professional reflection, self-diagnose, self-examination in the process of pedagogical activity of future teacher of primary school.

The criteria of formed of quality professional signs of future teacher of primary school have level description and allow to set the differential level scale of professional self-development of future teacher of initial school in the conditions of higher educational establishment, to our opinion, actual are such levels: initial; functional; productive; creative. An initial level is determinant by the presence of motivation to professional self-developing, capacity for self-examination of personality self-developing. A functional level is a capture modern pedagogical technology in the process of professional self-development of future teacher of primary school in the conditions of higher educational. A productive level is characterized by ability to use innovative technologies in the process of professional self-development of future teacher of primary school in the conditions of higher educational establishment. A creative level is the greatest result, as it is determinant by possibility of planning of personality professional self-developing of future teacher of primary school in the conditions of higher educational establishment.

Based on scientific ground, planning is carried out and the model of professional self-development of future teacher of primary school in the conditions of higher educational establishment, that includes, is worked out: having a special purpose, organizationally semantic, functional and reflective-estimation to composition. A model of professional self-development of future teacher of primary school is the dynamic system, that successfully functions on condition of totality, cooperation, addition and interpenetration of all certain factors of influence and internal terms, psychological mechanisms, pedagogical and psychological pre-conditions, filled with unity of aim, maintenance, forms, methods and facilities, technology of psychological and pedagogical support, monitoring technologies, professional reflection and self-regulation for providing of continuous professional self-development of teacher of primary school.

The scientifically-methodical complex of professional self-development of future teacher of primary school, that includes the experimental programs of independent works for professional self-development of future teacher of initial school, is worked out and inculcated, Educational course and train aid of "Forming of readiness to scientifically pedagogical activity" and authorial project the "Creative workshop of professional self-development of future teacher of primary school".

An experimental research of model efficiency and monitoring of professional self-development of future teachers of primary school are undertaken in the conditions of higher pedagogical educational establishments of III-IV levels of accreditation, statistical treatment and analysis of research results. In the process of experimental research and introduction of model of professional self-development of future teacher of primary school in the conditions of higher pedagogical educational establishment authorial development of project of technology of psychological and pedagogical support during experimental studies, that included the organizational

algorithms of the individual programs of professional self-development of students of experimental groups, is used, psychological and pedagogical training of professional self-development for individual and problem studies in groups. On results, experimental research a positive dynamics is educed of professional self-development of future teachers of primary school in the conditions of higher educational establishment.

Keywords: professional self-development, future teacher of primary school, component structure, criteria, levels, model of professional self-development, innovative project, creative workshop.

Підписано до друку 26.04.2016 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Ум. друк. арк. 2,32. Обл.-вид. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 0060.

Віддруковано ТОВ «Видавництво «Десна Поліграф»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 4079 від 1 червня 2011 року

14027, м. Чернігів, вул. Станіславського, 40
Тел. (0462) 972-664

